

Landskap: Småland Upptecknat av: Johan Nilsson,
Härad: Allbo Adress: Opparyd, Grimslov.
Socken: Skatelöv, Härlunda, V. Tors- Berättat av:
ås, Virestad.
Uppteckningsår: 1932. Född år i

sid.

Uppteckningen rör

Byggnader, konstruktion o. inredning.....	1-4, 11-14.
Mord o. hur mördaren røjde sig.....	5-6.
Kronobergs läns största ekar.....	6.
Förteckning över en del gamla saker, deras årtal o. var de finnas.....	6-11.
Elin Rolig, - mångkunnig kvinna.....	15-26.
Uggla som dödsvarsel.....	22.
"Puttetorpa-Here", - stark man.....	27-40.
Originella män.....	41-48.
"Hejda-Lusse", - tiggare.....	49-51.
"Stålbergs-Jan", stark man, - botade sjuka m.m.....	53-57.

57 sid.

4738

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

85.

profossba-
stället

Då jag nu i största korthet vill omnämna några stycken byggnader av hög ålder eller säregen beskaffenhet, börjar jag med min hemsocken V. Torsås. Å förra 'profossbastället' Boss-gård, som är en av de största, 5/8 mantal, och bäst skötta gårdarna inom socknen och nu äges av lantbrukaren Per Lindal, finnes en gammal, mycket intresant mansgårdsbyggnad, cirka 40 alnar lång men endast omkring 10 alnar bred. Den är i två våningar, som dock äro ganska låga. Bottenvåningen är fördelad i fem rum och kök jämte tvenne förstugor med ingångar på framsidan. Byggnaden är i sin helhet hållen i gammal, enkel och trevlig stil. Båda paren förstugodörrar äro, tack vare den omständigheten att bra virke använts, och huset vänt mot framsidan mot norr, väl bevarade, fastän de av stilen att bedöma äro mycket gamla och försedda med gamla, grova låsar. Det vore synd, om denna byggnad skulle erhålla några moderna och vanprydande tillbyggnader av något slag. Hitills har den undgått dylik vandalism. Ja, den har inte ens erhållit någon köksveranda av något slag.

Men huset hålles i sin helhet väl iordning och verkar i hög grad hemtrevligt och inbjudande. För att åtminstone i början taga de olika platserna i bokstavsföljd, så kommer jag då först till 1/4 mantal Elmeberg. Ägare är Teodor Berglund. Även här finns en gammal, intressant mansgårdsbyggnad i två våningar, försedd med tvenne ingångar på framsidan. Denna byggnad är dock inte av den ovanliga längd, som den förra. Det bör tilläggas, att Bossgårdsbyggnaden är uppförd för 2 åbor. Där var fordom en öppning mellan dessa båda hus på c:a 3 alnar; och härmed hava de båda, var för sig, ganska ansevärda husen blivit sammanslagna till ett. Anmärkningsvärt är, att de båda husen blivit byggda så alldeles lika och på så väl avpassat avstånd, i förhållande till varandra, att de kunnat sammanslås, utan att detta kan observeras. - Å förra militiebostället Fårshult är en gammal, intressant byggnad, som dock blivit ej så litet moderniserad, men den bibehåller likväl ganska mycket av sin gamla herrgårdsprägel. Salen, som är mitt i huset, har, om jag ej missminner mig, endast ett fönst-

4738

ter, och mycket litet är det. - I Hjortatorp står ännu kvar i ganska förfallet skick en gammal loftbyggnad, den enda, så vitt jag vet, inom hela pastoratet. Med reparationer, om dessa kommo till stånd med det snaraste, skulle denna intressanta kvarleva från en försvunnen byggnadsstil kunna räddas undan ett fullständigt förfall. Nuvarande ägarna, en öfver 91-årig gumma - jämte tvenne 70-åriga barn göra dock ingenting för att förhindra sina hus från att förfalla. Den ena efter den andra av gårdens byggnader får ruttna ned och falla i hög. Detta oaktat att ägar-
na äro förmögna och intelligenta. I Hjortatorp finnas många gamla möbler. För några år sedan såg jag ädr bl.a. tvenne golvur med raka foder, stående ett vid vardera ändan av det stora slagbordet vid dagligstugans gavelfönster. Hela möbleringen var för övrigt och är troligen ännu i stort sett ungefär precis densamma, som den varit under hela förra århundradet. I Hynnenäs är en ryggåsstuga, vacker och väl bibehållen, tillhörande hemmansägaren Johan Pettersson, Hynnenäs. Den står f.n. och se-

3
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

87.

gamla möbler
i Hjortatorp

en ryggås-
stuga i Hyn-
nenäs.

4738

4
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

88.

dan flera år tillbaka obebodd.- Å 1/4 mantal Ramnaberg är en stor mansgårdsbyggnad av hög ålder. Den är i två våningar samt försedd med 2 ingångar på framsidan och en på baksidan. Huset har sal på mitten samt s.k. framkamrar eller åtminstone en sådan i ena ändan. och kök i den andra. Även denna byggnad underhålles väl och har inga som helst tillbyggnader, inte ens någon kökskvist, som eljest är så vanlig. Gården äges av trävaruhandlaren Klas Olsson.- Å 1/2 mantal Slagestorp finns likaledes en mansgårdsbyggnad i ungefär samma ålderdomliga stil med 2 ingångar på framsidan. Även detta hus, som är särdeles typiskt för sin tid och synnerligen väl underhållet och fritt från varje oskön tillbyggnad, är i 2 våningar samt av mer än vanlig storlek och försett med framkamrar. - Det torde kanske ifrågasättas om inte numera denna byggnad är den mest intressanta bordstugan i V. Torsås.

Insändarens anmärkning: Jon Bengtsson, Hunna, som ägde flera gårdar, bodde på sin ålderdom på ett litet ställe i Nöb-

4738

5
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

89.

beled, och det skulle vara här, han blev mördad. Hans hushållerska släppte in mördaren. Jon Bengtsson hade förmåga att sätta sig upp i sängen och sade, att båda skulle ha samma straff. Jon var fattigt uppfödd. Han var klädd i en fruntimmerströja, då han läste fram sig. Han gifte sig till förmögenhet. ---

Karolina Ljungkrants, Torsås ålderdomshem har berättat, vad som gäller Jon Bengtsson. Hon är 87 år och troligen barnbarnsbarn till J. Bengtsson och dotterdotter till organisten Teorin.---

Skatelöv.

I Hunna å samma gård, som nu äges av Karl Johansson, har min far för c:a 50 år sedan sett den skjorta av 'taglärit', som riksdagsmannen Jon Bengtsson bar, då han blev lönnmördad i Nöbbefeld 1797. Hugget var mitt i bröstet. Far omtalar, att där var ganska tydliga fastän blekta blodfläckar på skjortan. Den, som mördade Jon Bengtsson, var smed (i Nöbbefeld?). Han var en lång tid därefter på ett kalas, och där vankades gröt. Efter tidens sed rimmades det för gröten. Så var där en ibland gästerna, som

en lönnmördare straffas.

rimmade sålunda: "Denna gröt är kokt i en gryta och inte i ett ankar, den, som mördade Jon Bengtsson, sitter i tusende tankar? Smeden blev ytterst förlägen, och då han inte kunde dölja sin förlägenhet, blev han anhållen och straffad.--- I Hunna, Kolboa, finns en mycket, gammal och intressant mangårdsbyggnad i en en och en halv våning. Den är försedd med framkamrar. Enligt Sven Samuelsson, Hult, Skatelöv, såldes på 1400-talet en gård i Hölmö för 5 riksdaler banko och några runstycken.--- I Lövhult Hagagård finns en av länets största ekar. Den borde fridlysas.--- I Skallakulla är en gammal bondbyggnad med framkamrar. Äges av Gunnar Karlsson.-I Slättbacken är en dylik byggnad i någorlunda samma stil och äges av lantbrukare Erik Eriksson. I Torpaskog står ett bokträd, som varit ett av länets största ända tills förra sommaren, då det till största delen nedbröts av stormen. Det har synts milsvitt omkring och gör så ännu.---

Kronobergs
läns största
ekar i Lövhult.

V. Torsås.

I Grönhyttan finns en väderflöjt med årtalet 1691. Den

4738

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

91.

kyrkobibel
från år 1618.

har stått på Torsås gamla kyrka. Magni Jonsson, Hagstad, äger en bibel med årtalet 1618. Det skall vara en gammal kyrkobibel. Den är mycket stor samt rikt illustrerad och ganska väl bibehållen. Sven Sten i Grimslöv äger en liknande, som ävenledes är tryckt 1618. Han köpte den på auktion i Olofshytte efter sin svärmor och betalade den med över 200 kronor. I Elingsås hos Teodor Jonsson finns en bok från 1600-talets förra hälft. I Horsakulla finns ladugårdsfönster, 4 stycken, som tillhört Torsås gamla kyrka. I Långhult hos lantbrukaren Pettersson finns ett golvvur, som tillhört Virestads gamla kyrka, som ombyggdes 1800. Denna klocka är särdeles intressant. Den är försedd med blytavla, enligt vad jag kunnat konstatera. Fodret, som är rakt, och i den vanliga 1700-tals stilen, är ovanligt brett samt tro- ligen avkortat i den nedra delen. --- Lantbrukaren Magni Nilsson i Möcklehult äger en synnerligen vacker och väl bibehållen ull- kavring av hög ålder jämte flera andra gamla, värdefulla föremål. En ullkavring äges av lantbrukaren August Olsson, Högersjöhytt,

en antik ull-
kavring.

och en annan något sämre av August Svensson, Torhult. Gamla, vackra väggklockor från 1700-talets senare hälft finnas många inom socknen. Lantbrukaren Johan Pettersson, Hjortatorp, har 2 sådana, Johan Svensson, Råsgård, en synnerligen vacker, direktör Salomon Samuelsson, Torbhus, Åsen, en från 1788. --- De stora, öppna spisarna i boningsrummen äro mycket sällsynta. I den ståtliga mangårdsbyggnaden i Opparyd Kittlagård finns en sådan spis i salen och en mindre spis i ett annat rum. I Opparyd Nedregård hos lantbrukaren K. Nilsson, min granne, en öppen spis i kökskammaren.

Härlunda.

I Hussjönäs, Härlunda, bor undantagsmannen August Svensson. Han ägde för ett par år sedan, då jag besökte honom, och äger troligen ännu en anseelig samling antikviteter av olika slag, varav må nämnas: En tavla, som haft sin plats i Härlunda kapell från 1500-talet (Petrus med nyckeln), en kyrklig ljuskrona av mycket hög ålder, lampetter från en kyrka, mycket gamla, 5 an-

undantagsman
Svensson äga
en mycket
stor antikvi-
tetssamling.

4738

9
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

93.

tika skåp, särdeles vackra allesammans, 5 antika golvur, bland dessa en 'Rolis-Elin' klocka med rakt fodral av mycket hög ålder massor av smärre, antika föremål av olika slag o.s.v. Han säljer nu till vem som helst och för skäligt pris av sina många antikviteter. Då jag för 2 år sedan besökte honom, ägde han den största antikvitetssamling, jag någonsin sett hos någon bonde. I Häradsbäck bor i villa Haga förre handlanden m.m. Karl Olsson. Han äger en i hög grad värdefull samling antikviteter av olika slag. I Häradsmåla är pastoratets måhända märkligaste mangårdsbyggnad. Hur gammal den är, förstår jag ej att bedöma. I Långasjömåla är platsen för Härlunda kapell. I Torbjörnshult finns ännu en jordkoja, som använts till bostad åt den ännu levande s.k. 'Dala-Magnusson', född 1834. Kojan har undergått ganska väsentliga förändringar, sedan Magnus bebodde den. F.D. kyrkörden Alfred Nilsson i Vasshult äger Härlunda gamla kyrkoklocka, den märkligaste klocka, jag någonsin har sett i någon bondstuga, med inlägg å de tre sidorna, bibliska motiv. På fram-

en synnerli-
gen märklig
klocka i Vass-
hult.

4738

sidan är Härlunda gamla kyrka och klockstapel inlagda. Jag känner inte till något annat proträtt än detta av Härlunda gamla kyrka, innan den ombyggdes år 1822. Nilsson äger även en ljusstake, som stått på predikstolen i Härlunda kyrka.

Virestad.

I Garanshult, Virestad, finns en ljuskrona, som enligt Nils, Gustav Pettersson, Mörhult, V. Torsås, tillhört V. Torsås gamla kyrka. I Gemön bor en av socknens märkligaste män på det religiösa området, en gammal smed. Jag har av honom köpt en värdefull bok, tryckt år 1675. I Välje bo ännu ättlingar till Per i Välje, som bekostade målning av Virestads altartavla 1800. Röckla är bekant för trollberget. På detta planterade jag skog för några år sedan. I d.s.k. Lappalänet är 2 mantal Sönneshult, Norregård, Södergård och Östergård, beläget. Dessa gårdar kallas Gretens, Åstras och Santans. Dessa underliga namn tarva en särskild förklaring.--- I Virestad lever ännu sägner om Börje Trotte, Valid Skrägg. ---"Halt och kalt," sade Valid Skrägg.--- I

10
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

94.

4738

11
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

95.

pengabacken

Virestad finns en stor mängd antika väggklockor. Många av dessa ha tillverkats i det närbelägna Loshult. I Haghult fanns för några år sedan och finns troligen ännu en mässingsklocka, hittad i den s.k. `pengabacken`. Vid Mjörhult finns enligt Ingrid Pettersson, Möcklehult, en sten, kallad brudstenen. Det var en gång för länge sedan ett brudföljed, som passerade platsen. Det var en, som red upp på stenen, men när han skulle ned igen, stupade hästen, och karlen föll av och slog ihjäl sig. --- Hos Gustav Martinsson, Troaryd, Urshult, finns en synnerligen intressant trätavla med inskription, som tillhört Urshult gamla kyrka.--- I Virestad, där jag dock alltför litet är orienterad, har jag i Bergsgården, observerat en särdeles typisk mansgårdsbyggnad, försedd med framkamrar. De väldiga skorstenarna och deras ställning på taket och i förhållande till varandra, såväl som mycket annat, tyder på att detta hus är av mycket hög ålder. Självt är jag född för 40 år sedan i ett ungefär likadant hus i Sedingehult, som dock olyckligtvis är ombyggt av min fars efter-

trädare, gårdens nuvarande ägare. Det har länge varit på tal om det gamla, ärevördiga huset i Bergagård. Men så vitt jag känner till förhållandena, har denna åtgärd ännu inte vidtagits.

Å f.d. länsmansbostället Peparnäs finns en synnerligen intressant mansgårdsbyggnad av särdeles hög ålder. Alla husen å denna gård äro i hög grad ålderdomliga. Ladugården är i sin helhet uppförd med 'läggskifte', om jag inte missminner mig. Det gamla boningshuset är endast en våning högt men av anse- nlig längd och med 2 ingångar på framsidan. Det vill synas, som om det ursprungligen inte varit så stort, men sedermera blivit ut- ökat på längden i den södra ändan. Bredden är inte stor. Fönst- ren äro små och harmoniera väl med huset i sin helhet. Det vore en stor olycka, om detta huset bleve ombyggt, vilket av gårdens unge, oförståndige ägare länge varit ifrågasatt. Åtgärder borde om möjligt vidtagas för förhindrandet av att denna byggnad kom- me bort, -byggnaden, som numera, så vitt jag känner till förhåll- andena, är av enastående slag inom mycket vidsträckta gränser.

en gammal la-
dugårdsbygg-
nad uppförd i
'läggskifte'.

Att den fått vara ifred så länge, som fallet är, har väl sin orsak i att gården är till ytterlighet stenig och svårskött, varför dess brukare väl alltid får föra ett mycket anspråkslöst och torftigt levnadssätt. Ägaren borde bringas upplysning om husets stora värde i förhållande till ortens övriga byggnader.

Å $\frac{1}{2}$ mantal Stubbalycke finns en mycket förnämlig mansgårdsbyggnad i 2 våningar och med mycket ålderdomlig inredning. Det kännes frestande att antaga, att detta ståtliga komplex är uppfört av den år 1792 avlidne prosten Pettersson, som tillnärade sig det myckna silvret, som "Lunte på Kråkö" hittade, och som gjorde prosten så rik, att han kunde köpa flera hemman inom socknen. Johan Simonsson i Koppingebygd påstår sig veta, att det var just nämnde prost, som lät uppföra den imponerande byggnaden i Stubbalycke.

Bland gamla ladugårdar, som finnas i Virestad må nämnas en sådan, som är mycket över 150 år, från 1760-eller 70-talet,

4738

hos hemmansägaren Ernst Johansson, Röckla. Jag kan ej med säkerhet bestämma årtalet, fastän detta är angivet å den yttre, vackert utsirade fähusväggen. Denna ladugård är moderniserad till sitt inre och praktiskt inredd och även till det yttre restaurerad, så att den ännu länge skall kunna motstå tiden. Stilen är ganska sällsynt numera, höskullen utskjutande ett stycke utanför fähuset. En ladugård av samma storlek ungefär och i samma stil finns i Råphult, Virestad. Min fars ladugård i Sedingehult, som ombyggdes omkring 1900-troligen något eller några år tidigare- var försedd med årtalet 1763. -----

14

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

98.

Elin Rolig (Rolis Äling).

99.

Den person, som jag här i stora drag skall skildra, var en av samtidens och ortens märkligaste personligheter och förtjänar en avsevärt grundligare och vidlyftigare teckning än den, jag här är stånd att ge. Men då det är högst otroligt, att någon så långt efter den märkliga kvinnans död kan giva någon sannare eller mera detaljerad teckning av henne, än den jag är i tillfälle att giva, vågar jag ett litet försök med tillhjälp av mina gamla dagboksanteckningar och de muntliga meddelanden, jag nyligen erhållit.

Elin Rolig är
en mångkunnig
kvinna.

Hon föddes i Hägersjöhytte som dotter till lantbrukaren Håkan (Ekman?) på samma gård, som nu äges av lantbrukaren Axel Johansson. Redan mycket tidigt visade hon prov på sin stora begåvning och mångsidighet. Därjämte var hon i hög grad självständig och var nog inte alltid ett snällt och lydigt barn, som genast och beredvilligt gjorde, vad föräldrarna bad henne om. Karlaktig som hon var, hade hon stor motvilja för husliga göro-

Elin som barn

mål, sådana som fruntimmer i allmänhet syssla med. Men lärde sig likväl både att väva, spinna och sy och allt sådant, som en ung flicka helt enkelt måste lära. Och läraktig och vetgirig var hon i alldeles särskild grad. Hon lärde sig även att läsa skriva och räkna bättre än de flesta på den tiden. Därför att hon var en `karlkvinna`, hade hon visst inte lätt för att bliva gift eller skaffa sig något förmånligare parti. Men gifte sig gjorde hon med soldaten Erik Rolig, (änklings från Härlunda?), soldat för Torp, Skatelöv. Enligt min farfar Olof Persson, Hägersjöhytte, som bodde på samma gård som Elin Rolig och hennes far, kom Erik Rolig ut i lantvärn och stannade borta i 7 år.

Vid hemkomsten från lantvärnet var han en för alltid bruten man. Elin som den

Under hans bortavaro kom familjens underhåll helt och hållet att vila på den oerhört begåvade och rådiga kvinnan. Sitt jordbruk skötte hon själv och utförde alla förekommande arbetsgöromål. Så kom hon på den idén att göra väggklockor, som hon till dess huvudsakliga delar förfärdigade av trä; men hon tillverkade Elin som urmakare.

4738

17
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

101.

även de delar, som voro av metall, själv. Sålunda göt hon i sin köksspis skallarna till slagverken, och då, berättar dotterdottern, Elin Jönsson, fingo inte barn eller barnbarn vara i närheten. Helt naturligt förresten. Vid försäljningen av sina klockor tillämpade hon olika priser. De, som 'slog på skallen', kostade troligen 2 riksdaler banko och de övriga 1. Hon var bottnärlig och ansåg det därför som högsta orätt att betinga sig något högre pris. försina klockor än, vad hon nödvändigtvis måste göra. Hennes klockor vunno på grund av sin precision, sin prisbillighet och hållbarhet oerhörd spridning. Men eftersom de voro så billiga, så ått de voro åtkomliga för var och en, aktades de inte, som de förtjänade. När därför ekonomien tillät inköp av någon nymodig och dyrbarare klocka, fingo oftast 'Rolis-Eling-klockorna' tjäna som leksaker åt barnen, där sådana funnos, eller också kastades de undan i någon skräpvrå. Detta har haft till följd, att hennes klockor numera äro ganska sällsynta och svåråtkomliga och betalas med opropotionerligt höga summor.

Vid sidan av sitt urmakeri sysslade den mångsidiga och praktiska kvinnan med mycket annat. Sålunda stod hon t.ex. allmänheten till tjänst med utförande av finare smidesarbeten av olika slag, Elin som smed lagning av skäror, liar o.d. Alla förekommande reparationer utförde hon såsom lödning m.m. Allt gjorde hon bra och samvetsgrant. Därför att hennes make hette Erik Rolig, vor initialerna till bådas namn samma. Själv kunde han inte tillägna sig hennes konst, men så mycket kunde han, att han gjorde de s.k. rakorna vid vilket verket fästes, ~~na~~ det var färdigt. Och så hjälpte han köparna att hänga upp klockorna och sätta dem igång. När Erik Rolig gick omkring i bygden och sålde klockorna till småfolket, var det ofta han, som fick gälla för att vara tillverkaren, därför att initialerna till bådas namn var samma. Att Elin Rolig på mer än ett sätt var en karlkinna bevisas därav, att hon av allmänheten i sin hemtrakt var mycket anlita d t.o.m. till sådant karlgöra som svinslakt, vilket enligt den tidens barbariska avlivningsmetod var föga ägnat att väcka kvinnors

Elin's olika
yrkestalanger.

intresse. I enligt med den tidens och ortens förhållanden var Elin Rolig ovanligt boklärd och skrivkunnig. Och sina barn skänkte hon grundlig undervisning, särskilt i kristendomskunskap. På husförhören inlät hon sig gärna i vidlyftiga och stundom ganska spekulativa diskussioner med prästerna, som hon ofta satte på det hala och förvånade med sin stora bibelkunskap. Även i lagsaker var hon bevandrad. När befallningsman Krona i Sågsberg behövde hjälp med skriverigörsmål såsom renskrivning o.d. vände han sig till Elin Rolig, och hon var honom till stor tjänst, då han bodde i Sågsberg och där utövade sitt tyranniska välde. Men så en dag hade han gjort en förfalskning av en del papper, som hon bevittnat utan att först taga del av innehållet. Hon blev då dömd att mista sin högra hand men benådades, kanske därför att hon var kvinna, och därför att hon ej kände till innehållet. Eftersom hon levde i husbehovsbränningens dagar och hade så mycket karlgöra för sig, föraktade hon ej, så kvinna hon var, den ädla nektarn. Hon var t.o.m. särdeles förtjust i dryckes-

Elins goda
uppfostrings-
metoder.

Elins stora
bibelkunskap.

Elin gör ren
skrivnings-
arbete.

Elins för-
hållande till
sprit.

4738

20
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

104.

varor. Detta viste också Krona, varför hon av honom alltid blev grundligt trakterad även med denna vara. Och då hon var full, kunde hon ibland bära sig oförsvarligt illa åt. En gång kom hon till mitt hem i Opparyd Nedregård i överlastat tillstånd och blev av Jon Svenssons pojkar föremål för mycket åtlöje och skämt. Men hon tålde mycken sprit och var i sin krafts dagar sällan till synes överlastad; men på äldre dagar, då hon tålde mindre av denna vara, var hon ofta mycket illa därän. Att hon tålde mycken sprit, förklaras därav, att hon begagnade denna dryck särdeles mycket, och dessutom var hon stor, grov och kraftig. Det var inte endast Krona, hon var behjälplig med skriveri-göromål, utan naturligt nog var hon mycket anlitaad av folket i bygden med all slags praktiska skrivningar, såsom köpekontrakt, testamenten, bouppteckningar m.m. På ett husförhör (i Kråketorp?) hade pastor Sven Linell supit för mycket och hans undervisning blev därefter. Då sade Elin Rolig till honom, att om han önskade vila sig en stund, så skulle hon försöka att leda

4738

21
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

105.

husförhöret till slut., om hon finge lov till det. Sedan Linell givit sitt jakande, bifall därtill, höll hon en längre bibelförklaring, som inte lämnade något övrigt att önska, och som slog både präst och församling med häpnad. Då hon någon gång kände sig trött av sitt urmakeri, sedan hon ensidigt och oavbrutet sysslat med detta i några dagar, tog hon sig en promenad uppåt Hägersjöhytte, sitt forna barndomshem, för att njuta av naturen här, som hon högst älskade. Varje julafton under en lång följd av år gick hon årgång för att få se, vad som skulle hända under det kommande året. Hon gick då alltid till Hägersjöhytte. När hon gått årgång, sade hon sig veta, hurudan grödan skulle bli, om några skulle födas eller dö på de platser, vid vilka hon varit o.s.v. De båda bröderna Sven och Magnus i Hägersjöhytte hade en gång företagit sig att följa med henne en julafton för att själva få se och erfara detsamma som hon. Då de kommo mellan Hägersjöhytte myr och Granhult, sade Elin: "Nu stanna vi här ett tag, medan vi taga en pris snus. Sedan detta

Elin håller
entbibelför-
klaring.

Elin går
årgång

var gjort, var deras följeslagarinna spårlöst försvunnen, och de hade ingen aning, om var hon fanns. Hennes dotter Maria sörjde mycket över att hennes mor inte ville upphöra med att gå årsång. - På sin höga ålderdom var Elin Rolig besvärad av s.k. 'kvavhosta', men hon låg inte till sängs mer än en mycket kort tid, endast de allra sista månaderna, hon levde.- Så länge hon vistades uppe fick inte hennes svarv tagas ut ur rummet. På ålderdomen svarvade hon små träaskar, -jag har en sådan, som varit farfarsfars-, dockor till barnbarnen, snurrbossar och andra småsaker av olika slag; och med detta arbete höll hon på ända tills hon blev sängliggande. Sista julaftonen hon levde, knackade det i väggen till rummet, där hon låg, och en uggla satt i en rönn invid huset och skrek: "Klävitt,klävitt." När den gamla hörde detta, sade hon: " Ja, klä du bara, för jag är färdig." Tredje dag jul avsomnade hon. Enligt en uppgift måste hon bäras ut ett slag julaftons kväll, då hon inte själv förmådde gå ut. När Elin Rolig var död, sörjde dottern Maria myc-

4738

23
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

107.

ket för att modern möjligen hade dött osalig. Så en natt, då hon låg i sina sorgsna tankar, blev det med ens alldeles ljus i rummet, tyckte Maria, som sedermera omtalade händelsen för sina barn, och hon tyckte, att modern kom till henne och sade: "Gråt inte för mig, jag är över er alla och vill ha alla med mig." Maria blev mycket glad och var efter den stunden tröstad. Elin Rolig dog å lägenheten Granhult under Torps Brogård. Stället hör nu till V. Torsås. Det var hos sin dotter och måg, hon fick sluta sina dagar. I sitt äktenskap hade hon endast 2 barn, en son och en dotter. Sonen Ekman blev först musikanter i armén och sedermera vaktmästare vid postverket. Dottern Maria var gift med torparen d.s.k. 'Rolis-Petter' och hade med honom en stor barnskara. Ekman gifte sig med Britta, en oäkta dotter till en baron Koskull på Engaholm. Av sina brorsbarn på Engaholm blev hon alltid kallad faster. Hon fick även 2000 kronor av sin halvbror, baron Koskull på Engaholm till barnuppfostran. - För de flesta uppgifterna här ovan står jag i tacksamhetsskuld till

4738

Elin Roligs ännu levande 83-åriga dotterdotter, förutnämnda Elin Jönsson i Långhult, som ännu minns mormodern, samt till Elin Roligs dotterdottersson 63-årige fjärdingsmannen Henrik Borg i Fröseberg, V. Torsås, vars mor uppfostrades hon mormodern och var, sedan hon börjat växa upp, denna behjälplig med att draga svarven, när denna svarvade hjulen till sina klockor m.m. Elin Roligs eminenta begåvning och mångsidighet har gått i arv till hennes efterkommande genom alla fäder. Vad de i allmänhet ha försökt sig på ha de lyckats med på ett utomordentligt sätt. Många av hennes dotterdöttrar och även deras döttrar äro och hava varit ortens allra förnämsta sömmeskor, många hava med största framgång ägnat sig åt lärare-och lärarinnekallet. Förnärvande är ett stort antal av hennes barnbarnsbarn lärare och lärarinnor. Dottersonen Aron Ekman var en av sin tids skickligaste urmakare, men till följd av onaturligt levnadssätt blevo hans själskrafter i förtid nedbrutna. Han var spiritist. Flera av Elin Roligs manliga ättlingar hava varit Skatelövs och V.

24

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

108.

Elins efter-
levande.

Torsås församlingars mest betrodda män. Trots sina många besynnerligheter var Elin Rolig, som ovan antytts, varmt hängiven var evangeliskt-lutherska kyrka och ägde, som förut nämnts grundliga bibelkunskaper. Hennes bibel, som efter hennes fränfälle, gått i arv till äldsta barnet och sedermera till dötters äldsta barn o.s.v., äges nu av en dotterdotter i Amerika. När han i slutet av förra seklet reste till det stora landet i väster, förstod han ej att värdesätta denna så mycket, varför han då ej brydde sig om att taga den med sig, trots föräldrarnas uppmaning härtill men besinnade sig, skrev hem och anhöll om, att de måtte skicka honom Elin Roligs bibel, vilket också skedde. Många av Elin Roligs ättlingar ha gått i fädernas fotspår och blivit soldater samt haft stor framgång även inom detta gebitet. Då Elin Jönsson var född och skulle döpas, sade hennes mor Maria till sin mor Elin Rolig, att hon ämnade kalla sin lilla dotter Elin efter mormodern. "Du skall inte kalla upp blodiga ben," sade denna, "ty det blir inte lyckligt." Men hon blev

Elin's bibel
och dess öden

det oaktat kallad Elin i dopet. Elin Roligs barnbarn voro ovanligt stora, och samma är förhållandet med deras barn i allmänhet. Den, som var mest lik mormodern, var den för några år sedan avlidna soldathustrun Greta Ryd i Ryd, V. Torsås. Åtminstone hade hon, utom det att hon var stor och grov som mormodern, dennas dåliga egenskaper renodlade. Sålunda älskade hon sprit mycket och söp sig ibland så full, så att hon inte skydde eller skyldes någonting. Hennes syster Eva Sund, soldatänka, är ännu trots sin höga ålder en skicklig sömmerska och en bland de kunnigaste inom sitt yrke, samma har förhållandet varit med hennes syster förutnämnda Elin Jönsson, en 'karlkvinnas', begåvad och utrustad med en flödande talgåva; men i många fall fruktansvärt hänsynslös, överspänd och oresonlig. Hon har ännu ett förträffligt minne och berättar gärna om mormodern. Förutnämnda Greta Rydsdotter Karin, född 1888, är sedan 25 år tillbaka lärarinna i V. Torsås och en alldeles särskild grad dugande sådan. Hon är en bland de största fruntimren (kroppsligen), jag någonsin sett.

4738

Jöns Abrahamsson Ram.

(Puttetorpa-Here).

Föremålet för denna fragmentariska levnadsteckning var som till soldaten Abraham Ram, som tjänade soldat för Skulatorp Ramnagård, V. Torsås. I slutet av 1700-talet deltog han i krig eller lantvärn och förvärvade därunder så stort krigsbyte, att han vid hemkomsten kunde köpa Jungfruboda (Puttetorpa). Under hemfärden från kriget säges han hava fällt ungefär följande ganska vulgära yttranden: "Då vi kommer till Torsås by, möter min fästmö mig där, och frukten av detta möte skall bliva en pojk, så stor och stark, att dess make ej skall finnas i hela riket." Denna profetia synes också hava gått i bokstavlig uppfyllelse, ty följande år eller 1791 i juni månad föddes sonen Jöns, den sedermera för sin kroppsstorlek men ännu mera för sin fenomenala styrka vittberömda "puttetorpa heren". Ännu levande 94-åriga änkan Ingrid Östberg, Torpaskög, Skateköv, var i sin tidiga barndom ofta i tillfälle att se och sammanträffa med

27

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

111.

Puttetorpa-
heren var en
herkules vi-
da känd för
sin styrka.

4738

28

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

112.

den märklige mannen och kan ännu med sällspord minnesgodhet berätta många intressanta episoder ur hans liv. Den ännu vid full andlig vigör varande Magnus Pettersson, Torbjörnshult, Hålsjö Härlunda, född 1834, var 14 år gammal, då Jöns dog, och hans minnes honom synnerligen väl. `Stor-Jösse`, som han under sina senaste levnadsår vanligen kallades till skillnad från grannen med samma namn eller `Lill-Jösse`, var enligt gamla människors uppgift 13 kvarter och en tvärhand lång, oaktat han till sin gestalt var ganska krokig. Grovleken och övriga dimensioner stodo i god proportion till längden, armarna voro oproportionellt långa, så långa, att han utan att ändra kroppställningen kunde stående rakknäta sina strumpeband, hans händer brukade förliknas vid kalvstekar, och hans styrka var oerhörd. Det sägs, att han var minst lika stark som fyra vanliga män. Då han av naturen var särdeles godmodig och dessutom aldrig eftersträfvade någon berömmelse eller tyckte om att väcka uppseende, visade han sällan prov på sina kroppskrafter. Men om han någon gång i

vredesmod visade sin styrka, gjorde han på alla ett förfärande intryck. I likhet med så många andra beskedliga människor blev han ofta utsatt för drift. Denna hade väl närmast sin orsak i hans uppseendeväckande kroppsstorlek. Sålunda fann, vid en auktion i förutnämnda fru Östbergs hem i Torpaskog, drängen Sven Nilsson från Högaberg på det djärva tilltaget att obemärkt smygande sig bakifrån sticka in huvudet i den rymliga portgången mellan 'Stor-Jösses' nedre extrimenteter, och med ett konstant grepp om dessa, bringade han den väldige kolossen baklänges över sig, så att denne med en väldig duns slog i golvet. Vilket var naturligare, än att den starke jätten kände sin heder skänsla djupt kränkt vid denna skymfliga behandling, och så fort hans otympliga stofthydda tillät honom komma på benen igen, i sin gemene 'veder-deloman' för att giva honom välförtjänt upptuktelse. Men då detta fullständigt misslyckades, ovig som han var, stampade han i det nyanlagda golvet, så att detta blev illa ramponerat, en govtilja brast, och 'trossningen' föll ned.

'Stor-Jösses'
godmodighet
vid olika
tillfällen,
då man drev
med honom för
hans styrka.

'Stor-Jösse'
ger sin
veder-delomar
näpst.

'Stor-Jösse'
stampar så,
trossning
faller av

Då jag igår uppvaktade Ingrid Östberg på hennes 95-te födelse-
dag, berättade hon denna händelse för mig för andra gången, ä-
vensom hur väl hon mindes hålet i stugugolvvet efter det ödes-
digra trampet. Hon blev efter sin far ägare till samma hus och på
gård och bor där fortfarande. På en auktion i Kråketorp, V. Tors-
ås, fann den lille, kvice Per Svensson, Hägersjöhytte, 1775-
1848, på samma tricks mot `Stor-Jösse` som det förut omtalade,
fastän effekten denna gång blev en annan. Den lille mannen blev
stående som fastklämd i ett skruvstäd utan möjlighet att komma
loss, förrän `Stor-Jösse`, bevekt av delikventens jämmer och
veklagan, fann för gott att `näpsa och släppa` honom i mycket
medtaget tillstånd. Vid en marknad, troligen Eneryda, då en del
slyngelaktiga pojkar samlade sig omkring den herkulesliknande
mannen för att driva gäck med honom, tog han en enspannarvagn
i skaklarna och lät den sålunda rotera några varv omkring sig,
och höll på detta sätt det påträngande folket på vederbörligt
avstånd från sig. Efter den betan aktade de sig mycket noga för

`Stor-Jösse`s
kraftprov.

att komma honom för nära. Vid detta såväl som alla andra dylika tillfällen undvek han på det sorgfälligaste att tillfoga någon människa någon nämnvärd skada. Det säges, att han en gång råkat slå en person sanslös, varvid han gjorde den föresatsen, att något sådant aldrig mera skulle hända honom, en föresats som han också sedan alltid obrottsligt höll. Hans måg, framlidne kyrkovärden Hans Jonsson, Jungfruboda, berättade på sin tid, att när han en gång var tillsammans med `Stor-Jösse` och slagtröskade, och den s.k. `slageln` ej kunde hålla för Jöns, gick han ut och fick tag i en `dröggkrok`, som apterades om till en slagel. S.k. `hannel` hade han alltid av järn, och när han tröskade, fick han noga akta sig för att slå för hårt i golvet, När han högg ved, höll han alltid vänsta armen över ryggen och höll endast med högra handen om yxskäftet. Men trots detta, sjönk yxan ned i trät för varje välmåttat hugg, som om det alltid varit en rutten stubbe, han högg i. Sådant arbete i hemmanet, som var förenat med rörelse i hastigare tempo, och där inte den råa

slagel hälle:
ej för `Stor
Jösse's` styr-
ka.
hannel av
järn för
`Stor-Jösse's`
räkning.

styrkan i någon nämnvärd grad behövde göra sig gällande, överlät han av naturliga skäl i så stor utsträckning som möjligt åt andra. Sålunda brukade t.o.m. pigan eller någon av de äldsta döttrarna få verkställa harvning o.d., under det han själv gick och hackade omkring stenar, när så erfordrades, eller sysslade med något annat tyngre slag av arbete. Magnus Pettersson, Torbjörnshult, Härlunda, som nu är i sitt 98-de år, har sett `Stor-Jösse` vid Härlunda kyrka, som han mycket väl minns och gärna omtalar. Vid samtal med honom häromdagen talade han om följande: Johannes i Knöxhult, Härlunda, var en gång under sistlidna seklets förra hälft i "pöra tåp" / och hämtade ler. `Stor-Jösse`s son hjälpte Johannes att lässa lasset, och när Johannes kulle köra därifrån med det, kunde icke hästen draga lasset från platsen. Bakvagnen hade nämligen sjunkit ned mycket djupt i den lerhaltiga jorden. Sedan de bästa karlarna arbetat en stund, med att få lasset åstad utan att lyckas, sade `Jösse`s son: "Jag går hem efter far, så lyfter han upp lasset

pöra tåp?

själv." Sagt och gjort. Jösse kom dit, tog bakvagnen bakifrån och lyfte den i ett enda tag upp ur gyttjan samt följde efter och bar den ett gott stycke, medan hästen drog framvagnen. När Johannes kommit upp på vägen med sitt lass, bjöd han Jösse på brännvin för besväret. När han talde om händelsen för sin dräng, nämnde Magnus Pettersson, 'Dala-Magnusson', tillade han, jag kunde aldrig tänka mig, att här fanns så starka människor. En gång voro några ungdomar samlade i Jungfruboda, där de roade sig med att försöka lyfta en sten. Några lyckades lyfta den, men de flesta misslyckades. Jösse åsåg genom sitt fönster det enligt hans uppfattning meningslösa arbetet, gick ut och tog stenen "som om det varit en vanlig klappersten" och kastade den långt bort ifrån platsen för att förhindra, att de skulle lyfta sig fördärvade av den. (August Jonsson). --- Att 'Stor-Jösse' ej saknade sinne för humor syns av följande. En gång frågade en högtstående man honom, hur han, som var så ofantligt stor, kunde få tyget att räcka till kläder åt sig. På denna

'Stor-Jösse'
lyfter en
klappersten.

naiva fråga svarade Jöns: "Här har aldrig funnits större träd, än barken räckt till om det." När den tidens talrika knallar (*pösa mystare*) kommo till Jungfruboda och utbjödo sina varor, och bestormade Jöns med att köpa något av dem, brukade han fråga dem, om de hade syringar av för honom passande storlek. Denna fråga blev givitvis alltid nekande besvarad. Själv förfärdigade han en syring (*sörry*) åt sig av ett s.k. fjällhorn (nötkreaturshorn). När Ingrid Östberg en gång kom till Jungfruboda för att bedja Jöns och hans hustru komma till Skullatorp Hinsegård i 'läsemöte', sade han skämtsamt men med något vemod i tonen: "Ja, det kan en väl veta, att jag får lära gå dit, så de få någon att glo på." Man bör ej förvånas över eller sätta i tvivelsmål, att det någon gång kunde inträffa, att lättskrämda personer, särskilt sådana av yttre vekare könet, kunde erfara en lätt rysning av rädsla, då de t.ex. en mörk, kulen höstkväll helt oförmodat råkadé möta den store 'Jössen' på en väg eller stig. Ville då ödet tillika föga det så, att personen ifråga

pösa mystare,
gamalt namn
på knallar.

förfärdiga en
sörry av
fjällhorn.

var i s.k. välsignat tillstånd, kunde följden för avkomman bli-
va mycket ödesdiger, enligt den tidens allmänna tro och före-
ställningssätt. Sålunda troddes allmänt, att den omständighe-
ten, att Jöns- i Härsekulla fått ovanligt stort huvud måste ha-
va förosakats därav, att hans moder under havandeskapet en gång
sett `Stor-Jösse` och därvid blivit mycket förskrämd av hans
våldiga ansikte. Det är synnerligen intressant att höra den 94-
åriga men ännu nästan ungdomligt spänstiga gumman Östberg be-
rätta om hur hon i sin barndom satt i `Stor-Jösse` knä hemma
i Jungfruboda, pratande och skämtande med honom, och hur hon
för mellan 80-90 år sedan på hemväg från marknaden följde med
förbi sitt eget hem för att öppna grindar åt `Stor-Jösse`, som
var mycket besvärad av att komma av och på åkdonet. Den starke
smålandsjätten blev inte gammal. Enligt församlingens dödbok
dog Jöns Abrahamsson i Jungfruboda den 25 mars 1849 av bröst-
plågor 57 år, 8 månader och 28 dagar gammal. Han blev begravnen
till vänster om ingången till Torsås gamla kyrka c:a 2 mans-

4738

längder från densamma. Hans hustru, som var liten och spenslig, överlevde honom i 30 år. Gården delades mellan tvenne barn. Den ena hälften äges nu av en dötterdotter och den andra av källarmästare Gustavsson, Oskarshamn, men brukas av dennes bror och hustru, som är dottersons dotter till Jöns Abrahamsson. Det av Jöns i gammal, vacker allmogestil uppförda boningshuset i 2 våningar, har av Gustavsson, - under strängt iakttagande av pietet och med bibehållande av den ursprungliga stilen, - blivit avsevärt tillbyggt och förskönat, och en vacker park har anlagts omkring detsamma. Huset är nu ett av de allra vackraste och största boningshusen inom pastoratet. Jöns Abrahamsson hade många barn, men inget av dessa ej heller någon av hans ättlingar i 'fjärmare' led hava vare sig i storlek eller styrka påmint om honom, men ha i stället i intellektuellt avseende varit så mycket bättre utrustade. Hans ättlingar inom olika leder äro nu oerhört många och de flesta under normal storlek. Alla barnen äro nu döda. Den yngsta dottern dog för några år sedan 88

36

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

120.

är gammal. Men en sonhustru, änkefru Ingeborg Möller i Lönas-
hult, V. Torsås, lever ännu och är vid full andlig vigör. Hen-
nes förste make, Jon Jönsson, som var son till `Stor-Jösse`,
övertog fädernehemmet Jungfruboda efter fadern och innehade det
till sin död, då han överlämnade det till änkan och barnen.

Ingeborg Möller är född i Kråketorp 1842 och är nu i sitt 90:de
år.

Tillägg: I V. Torsås gamla kyrka hade `Stor-Jösse` sin
bestämda plats till höger om ingången i d.s.k. `snät`; en mycket
liten stol, som blev `fullsatt` av `Jösse` ensamnen`.-- Det be-
rättas, att `Jösse` en gång för att visa sin styrka, tog och
lyfte upp den ena stugknuten, så högt, hatt han kunde stoppa
in sin hatt mellan `syllen` och hörnstenen. Därpå lyfte han den
åter och tog dän hatten. (Petter Jonsson).--- `Stor-Jösse`
och Jon Bengtsson i Opparyd Nedregård, 1816-1879, fader till
Petter Jonsson\ voro en gång i sällskap till Växjö. Vid Bergs-
näs voro 4 karlar i färd med att lasta en väldig furustock på
en vagn, men de lyckades inte. Då de fingo se `Jösse` komma

snet

syllen

åkande på sin skjuts, sade den ene: "Den där store bonden kan väl hjälpa oss." `Jösse` lät inte detta sägas sig mer än en gång, förrän han var färdig att lämna sin hjälpa! Han tog stocken ensam och lyfte den i ett enda tag upp på vagnen, men då han lade ned stocken, brast vagnaxeln. "Ni ha ju inget ty` som håller," sade `Jösse` och körde vidare. (Petter Jonsson). --- En gång brottades `Stor-Jösse` med en förnäm herre (Vrangel?). Innan herremannen, som var kolossalt stark, tog i `Jösse`, sade han: "Här skall du få se en, som inte är uppfödd vid brödknallar och sillarumpar!" Då sade `Jösse`: "Här skall du få se en, som inte är uppfödd vid horedi och hunnafrö!", och i detsamma slog han den förnämne herrn i golvet, så detta gick sönder. (Nils Petter Olsson). --- Förr brukade man alltid skrämman småbarn med att, "`Stor-Jösse` kommer och tar dem, om de inte äro lydiga." En bland de få nu levande, som mycket väl minns `Stor-Jösse`, är Märta Svensson, Vislanda, ålderdomshem, 94 år. Hennes vanliga benämning är `Lagans-Märta`. Hennes far, som hette Sven

`Stor-Jösse`
envis med en
annan jätte-
stark man.

Asplund, kallades nämligen för `Lagan`. Han var skräddare och bodde på Aspeslätt, V. Torsås. Då han var granne till `Stor-Jösse`, hade han mycket ofta besök av denne. När Jöns kom till Aspeslätt, tog han ofta den lilla Märta i knät och pratade med henne, och Märta var mycket förtjust i den utomordentligt beskedlige och välvillige mannen, som hon ännu med glädje och tacksamhet minns och gärna omtalar. Hon var 11 år gammal, då han dog. Hon kom sedan i tjänst hos hans son Sven Jönsson i Jungfruboda. -----

Insändarens anmärkningar: Soldaten Abraham Jönsson-Ram var född 1767 och dog 1841. Hans hustru Karin, född Svensson, var född 1755 och dog 1842. -- Olof Persson var mycket god vän med `Stor-Jösse`. Han minns mycket väl dennes fader Abraham Jönsson-Ram. -- Per Svensson var min farfarsfar och son till den 1916 vid 94-års ålder, till följd av olyckshändelse omkomne, Olof Persson, Hägersjöhytte, min farfar och sagesman. -- Magnus Petersson, Torbjörnshult, Härlunda, 1834-? , är vid full vigör

4738

och särdeles minnesgod. -- 'Stor-Jösse' kallades även 'Rama-Jössen'. Min farfar brukade mycket ofta nämna honom så. -- Min farfar Olof Persson, 22-16, var mycket god vän med Jöns Abrahamsson-Ram eller 'Rama-Jössen', som han även kallades. -- Den 2 mars 1932 talade jag med Märta Svensson senast om 'Stor-Jösse' och hon försäkrade mig då, om hur väl hon mindes denne sin granne från barndomen. --

40

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

124.

4738

Sven Månsson.

Gästgivaren Sven Månsson i Horjeboda var en synnerligen originell man. Svor och ljög gjorde han värre än andra. När han Svän Månsson, en gång skulle tala om att hans mor hade 2 kattor, sade han: en originell -bonde

"Min mor ta` me faen i Gräskulla, hon har alltid 2 kattor, en i spisen och en i skåpet, feta som lejon." När Sven skulle läsa vallpojken aftonbönen, skulle hans vallpojke `Sålla-Pettern` ljusa` honom `ljuser med stickor när stickor när aftonbönen läses.

med stickor. Mitt under läsningen utbrast han: "Vad faen är det för ett ord," och då han inte förstod det, sade han: "Jaså, ta` me` faen, tar jag väl förbi att då." "Jaså, min själ en annan gång ska` ja` väl läsa aftonbönen, medan jag ser ådän` `ådän`, orden. (orden)," sade han slutligen, då han inte såg att läsa. --"En gång," berättade han, "var jag i Ronneby, där jag träffade två seglare, och jag följde med dem på sjön, och när vi voro 15000 mil inöver de engelska bankarna, då visste ~~xx~~ inte seglarna, var vi voro, och då fick jag löfte till att ta` styret, och då voro vi tillbaka i Ronneby på två timmar. Och då blev det en

41

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

125.

4738

sådan glädje, så de slog upp vinankarna, men då de inte hade några glas med sig, så hällde de vin i båtskopan, och vi drucko ur den." --- En gång, då han satt och hade sin katt, som hette Max, i knät, strök han den utåt ryggen och sade: "Max, Max, miliana, det är den engelska huvudstaden i Paris;" (han skulle för gästerna låta förstå, hur lärd han var). --- En gång omtalade han för gästerna: "Jag har läst i en bok, som heter 'Kuripas' (Europa?), och där var ett 'Sverige', som var faen så mööt likt detta *Sjéajet* (Sverige). (Vilhelm Magnusson) *Oppangd*!"

Insändarens anmärkning: Sven Månsson var född den 12/8 1802 och dog den 4/3 1897 i sitt 95:te år.

Knuta - Adam.

Knuta-Adam hade blivit ovän med sin hustru. "En gång, omtalade han, "ställde jag till jordbävning för att skrämma henne. Jag slog upp slagbordet mitt på golvet, och så plockade jag upp stolar, kittlar och allt möjligt, och så ta' me' attan

Skriv endast på denna sida!

42

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

126.

Knuta-Adam
slår upp
slagbordet
för att skräm-
skräm sin
hustru.

jävla hoppade jag upp mitt i att`. Kärningen trodde, att jag hade blivit tokig, och hon sprang ut och lade sig i `fäarakät-tan`." En gång då han kom från kyrkan, sade han: "Attan jävla ja` begripa`, vad jag fått för fnask i stöveln." Då han tog av sig den, hittade han en stor träsked i stöveln. `Knuta-Adam` (Adam Knutsson), Moadal, V. Torsås, som dog för endast c:a 25 år sedan, var ett stort original, och många, högst otroliga, historier berättas om honom. --- Hans son Johan Adamsson, 64 år, som en lång tid varit ägare till fädernehemmet Moadal, är måhända ännu mera originell än fadern. (Vilhelm Magnusson).

fäarakätta i
ladugården.

Lill - Gabriel.

I Truvedstorp, V. Torsås, levde i förra seklet en torpare, Lill-Gabriel som i allmänhet kallades `Lill-Gabriel, därför att han var i alldeles särskild grad liten. Han var det oaktat mycket stolt och fåfäng. I sin ungdom hade han stått i otillbörligt förhållande till en flicka, som förut hade ett barn. Då hon nu blivit

Lill-Gabriel
är en fåfäng
torpare.

havande med Gabriel, blev hon så förtvivlad, att hon gick och sänkte sig. Då blev Gabriel uppkallad till pastorn i församlingen för att bestraffas och förmanas. Pastorn sade: "Du, Gabriel, du har gjort illa." - "Det blev inte upptagit rätt, jag tänkte göra Herren en själ och gjorde en träl och henne till viljes, och så blev det så illa," sade Gabriel. Pastorn blev svarslös. --- Lill-Gabriels stuga var 6 alnar lång och 4 alnar bred, och hans ladugård var i proportion därtill. Där fanns ändå både fähus, lada och loge. Logen var så liten, så när han slagtröskade, måste han stå utanför densamma. Hans getbod var så liten, så han kunde inte vrida sin get i den. När Gabriel gick in i V. Torsås kyrka, böjde han sig, då han gick under ljuskronorna och genom dörrarna. När han skulle gå till nattvarden, fick han alltid skjuts av sin bonde, Gunnar. För att då skryta med att han körde hästskjuts, tog han piskan med sig in i kyrkstolen. På huvudet bar han vid högtidliga tillfällen hög stormhatt. I sin tröja bytte han om knappar

Skriv endast på denna sida!

Gabriels arbete.

Gabriels fåfänga.

alltjämt, så att folk skulle tro, att han hade mer än en kostym. För att folk skulle tro, att han hade många bin, förfärdiga han en mängd kupor av granbark, och när folk om söndagarna och annars gingo förbi hans hem, brukade Gabriel ofta stå vid sina kupor för att göra troligt, att han passade bina. På hela hans jordareal, som bestod av kanske högst ett par skäppland, hade han många åkrar: bönåkra`, storåka`, långåka`, kulåka`, bjäat` m.fl. Då någon frågade honom: "Hurudan gröda har du i år?"-"Åjo," svarade Gabriel, "den är rätt onaria`." En gång, när Gabriel skulle slakta sin julgris, hade han bjudit till sig 5 starka karlar till att taga grisen, som han ansåg vara förfärligt stor och tung. De 5 karlarna voro `Björna-Nissen`, och hans särdeles starke son Jons, Jonas i Truvedstorp, Hässele-Magnusson samt en till vid namn Petter. Det var tidigt en morgon enligt tidens sed, som slakten skulle gå av stapeln. De fem karlarna infunno sig, och då de skulle taga grisen, som var i sin kätte, bakom stugan, sade `Björna-Nissen`, att det är

Gabriels åker
var endast 1
skäppland

åka`, åker.

bjäat?

onaria , god.

Gabriel skall
slakta sin
gris.

alldeles onödigt att riva ned något av gärdesgården för att få den grisen: ty han tyckte, grisen var inte så stor. Då sade Gabriel; som kände sig mycket generad av det, att den andre höll hans gris för att vara liten: "Väl är du stark, men där gu' pirade får du nå't att ta' i." Björna-Nissen och Jonas i Truvedstorp höllo med Gabriel för att hålla god ton med denne. Sedan de en lång stund diskuterat om hur de skulle bära sig åt, tog Björna-Nissen grisen själv under armen och steg över gärdesgården med den till Gabriels stora förargelse. När Grisen var avlivad och istert blivit uttagit, skulle Gabriel väga det. Då en av karlarna frågade, huru mycket det vägde, sade Gabriel: "Goa vikt 3 fjäandla ($3/4$ skålpund). Den, som slaktade grisen, var Björna-Nissen, och han höll med Gabriel i allt. Gabriel och hans hustru lyste under tiden med stickor. Gabriels husbonde Gunnar var en äkta spektakelmakare. En gång då Gabriel kom dit, skulle Gunnar bjuda honom på smörgås och sylta. Men så var där eldglöd i spisen, och på dessa behagade

Gabriels husbonde driver med sin torpare.

4738

47

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

131.

Gunnar värma två knivar, som han lade på bordet åt Gabriel. Först slog Gunnar upp en sup och gav Gabriel, varpå han bjöd Gabriel vara vänlig och ta` en smörgås till att bita på. "Jag tackar," sade Gabriel och var genast färdig att gripa sig an med smöret. Men oaktat detta var fast och hårdfruset, var det omöjligt att få något att ligga kvar.på kniven, och Gabriel kunde inte förstå orsaken. Han försökte gång på gång men med samma resultat. Han tog först den ena kniven och försökte med den, sedan fick han syn på den andra, som låg på ett annat ställe på bordet, och försökte med den, men det var lika omöjligt. Slutligen uppgav han hoppet och åt brödet utan smör. En gång hade han bjudit till sig `Kitte-Jonas` och `Flyans-Petter` och trakterade dem ganska rikligt med brännvin. När de blivit ganska överförfriskade, viskade Gabriel till Jonas: "Vill du fri` mig med armarna, så ska ja` ansa Pelle." Detta lovade Jonas. Och då tog Gabriel och strök till Pelle, så bra han orkade med sin ena hand, och detsamma han gjort detta, rop

Gabriel bju-
der på kalas.

4738

kröp han under soffan och gömde sig, så väl han kunde, så att inte Pelle skulle komma åt honom för att hämnas.--- Gabriels hustru spådde i kort och kaffesump, tillrättaskaffade tjuvgods etc. Hon var inte särdeles liten. Gabriel brukade säga: "Då vi va` nygifta, då höll hon inte till godo med mig, men så rätt å` pirade blev ja` branock`." --- De hade barn tillsammans, som fingo ordinär storlek. Gabriels-Katarina var en mycket anlitad spåkvinna. Då Gabriel blev tillfrågad om storleken på någon viss mansperson, brukade han svara: "Det var en `onaria` medelstor kar` liksom jag." --- Många fler historier om `Lill-Gabriel` finnas att anteckna, men då jag för tillfället saknar tid och tillfälle därtill, får därmed anstå till en annan gång.

48

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

in ARKIV

132.

Gabriels hustru.

4738

Hejda - Lusse.

I förra seklet bodde i Långåsten en tiggare Petter Lensson, gemenligen kallad 'Hejda-Lusse'. Hans mor, som även gick och tiggde, kallades 'Hejda-Lenan'. Hon hade två söner, båda oäkta. Den ene blev soldat, Båda bröderna voro oärliga. Den ene, som var soldat och hette Gren, misste sin soldattjänst, därför att han stal. 'Hejda-Lusse' fick sitt namn 'Lusse' av följande anledning: Då hans mor gick omkring och tiggde, hade hon Petter med sig. Då han inte alltid lyckades hinna med, sade modern till honom: "Kan du inte lovsa med," och så började folk kalla honom 'Lovsa, som så småningom förkortades till 'Lusse'. Han var fruktansvärt ful och gällde för att vara socknens fulaste karl. Detta oaktat lyckades han gifta sig med ett särdeles vackert fruntimmer, Annika. Hon hade till specialitet att göra karameller, som 'Lusse' gick i bygden och sålde. Vårje söndag året runt under många år stod han framför kyrkan i Torsås by och sålde karameller. Sitt karamell-

Skriv endast på denna sida!

49

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

133.

Hejda-Lusse
var entiggare.Hejda-Lusse
som barn.Hejda-Lusses
giftermål.Hejda-Lusses
'arbete'.

skrin hade han ofta placerat på förstugobron till sockenhuset. Sockerpinnarna kostade 1 styver per st. De `klädda` karameller-na, pullstängerna, kostade 1 skilling per st. Pastor Linnel, som var en de mest givmilda och hjälpsamma prästmän, som levat, fick en dag besök av `Lusse`, som ville köpa säd av pastorn på kredit. Detta fick han gärna mot villkor, att han betalade den inom en viss tid. När denna tid var utlupen, gick `Lusse` upp till pastorn och bad: "Snälla pastorn, jag har alls inga pengar, varmed jag kan betala, vadd jag är skyldig, men kanske min hustru Annika kunde få lov att spinna åt pastorn i stället?" "Jo, för all del," svarade Linnel, "vi ha en massa tågor, som jag vore mycket tacksam för om er hustru ville spinna," varför han genast tillsade sin hustru att hämta dessa samt om förplägnad åt `Lusse`. Utan att först ha erhållit förplägnad tilläts nämligen ingen att lämna prästgården den tiden. `Lusse` fick sålunda en stor börda spånad med sig hem. Men vad gjorde han med detta? Jo, han behöll även den för sin egen del, och att

Hejda-Lusse
är oärlig.

lämna någon ersättning för vare sig säden eller spånaden kom givitvis aldrig ifråga. Men inte nog härmed, utan sedan gick 'Lusse' till prosten i Skatelöv och omtalade, vad han fått av Linnel. Och då ville inte prosten vara sämre, utan även han trakterade 'Lusse' ^Kri~~ll~~igen, samt dessutom gav han honom, allt vad han önskade med sig hem. ----

Eskil Larsson i Grönhult.

Troligen i början av 1770-talet föddes Eskil Larsson i Grönhult. Det längsta han någonsin var från hemmet var i Växjö. Men han kom inte heller dit mer än en enda gång. Han var där och sålde en ox. Så träffade han en person, som skaffade honom logi och tog hand om honom, men så bestal han honom därjämte på pengarna, han fått för oxen. Eskil vågade sedan aldrig mer komma till Växjö. När han omkring 1800 köpte 1/4 mantal Grönhult, betalade han därför 4000 daler. Detta ansågs mycket för dyrt för gården, och Eskil var länge 'ångerköpt'. Han var till sitt lynne en mycket godmodig man. Men så hade

han en gång detta oaktat råkat behandla sin hustru något o-
 milt, och blev tillrättavisad härför. Då sade Eskil till hen-
 ne: "Då ja` blåj feja, ska ja` inte slån de, utan då ska` ja`
 slån muan." Han brukade även bita i muren, då han någon gång
 blev retad. Eskil hade inga barn. Då han sålde gården till Jon
 Nilsson, förbehöll han sig stora undantagsförmåner. Det var
 också ovanligt länge, han tog undantag. Hans hustru Elin dog
 långt före honom. Han fick då laga sin mat själv, men han till-
 lät gärna bondens barn hjälpa sig att äta upp den. Han var
 särdeles arbetsam och hjälpsam, och bonden hjälpte han med
 varjehanda förekommande göromål. Han hade själv en`undantags-
 ko, som han mjölkade och kärnade smör efter. Uatv de pengar,
 som han fick för smör, som han sålde, köpte han kläder till
 bondens barn. Då han dog, omkring 1870 vid mycket hög ålder,
 kommo hans många fattiga släktingar dit på begravning. Kala-
 set varade länge. Plötsligt fattades där mat, och gästerna
 började förstå, att det därmed inte stod rätt till. Då sade

bonde, som har
 undantagsko:
 ko, som han
 själv mjölkar.

en av släktingarna, Jon Bengtsson, Opparyd Nedregård, Petter Jonssons far; "Varför dukas här inte fram mat?" Då sade hans, dotter Märta: "Jag har sett, att det är många, som har gått och gömt maten i 'bastan för att taga den med sig hem." Jon Bengtsson befallde nu, att maten skulle bäras fram. När de skulle sitta till bords, gick Jon Bengtssons bror Erik, tiggaren Boställs-Eriken, och satte sig allra främst bland gästerna. Häröver harmades en av hans bröder och gick fram och föste dän honom. Erik sade då, att här åtminstone borde han kunna få sitta främst, då det aldrig annars förunnades honom denna ära, och han var lika nära släkt till den avlidne, som någon av de övriga gästerna.

Stålborgs - Jan.

I min barndom bodde i en liten numera nedriven och bortförd stuga i Skullatorp en stor, ståtlig och kraftig, gammal man, Johan Nilsson-Stålborg, 'Stålborgs-Jan'. Han var född som-

137.

gästerna på en
bjudning göm-
mer mat i en
basta för att
taga med sig.

Stålborgs-
Jan var myc-
ket stark.

4738

maren 1819. Han gifte sig tidigt, blev änklings och hade på
 ålderdomen en `tattarkåna`, d.s.k. `Hejdoka-Pata` till hus-
 hållerska. Så övergav hon Jan och började i stället följa `Gus-
 tav-rackare`. Jan blev nu lämnad ensam i sin stuga med sin re-
 dan ålderstigna och sinnesslöa dotter. Och dessa båda männis-
 kor levde sedan i sin lilla stuga, ensamna i den största oren-
 lighet, man gärna kan tänka sig. Massa av ohyra var gräslig,
 men Jan var likväl kry, som en nötkärna, fet och frodig. I sin
 ungdom var han väldigt stark och ville då gälla för att vara
 Sveriges andre man`, `Stor-Jösse` höll han för den förste. Han
 kallade sig alltid för `Sverige andre man`. Då han i sin tidi-
 ga ungdom, troligen 1839 eller 40, tjänade dräng i Opparyd
 Nedregård, var han en dag uppe i Brogård och såg, hur en del
 ynglingar lyfte på en där befintlig lyftsten (löftesten). Bon-
 den i Brogård, Pelle, lovade Jan en kanna brännvin, om han
 kunde taga stenen och bära den till Nedregård. Jan tog av sig
 träskorna, tog stenen på axeln och bar stenen den nära 1000 m

54
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

138.

Jan's kraft-
 prov.

4738

55

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

139.

långa vägen hem till Nedregård och kastade den vid förstugobron. Bonden här, Jon Bengtsson, tog stenen och grävde ned den under förstugobron för att ingen skulle kunna fördärva sig på den. Då han bar hö, tog han en gång en stor höbyr på huvudet, under det han hade en liten flicka på vardera armen och gick därmed upp på slinnet. För att Jan inte skulle kunna bära höbyren, hade de lagt en stor sten i den. --- Sedan han blivit gift, brukade han gå i bygden och schakta, bryta sten, välva bröar, källare o.d. Han var även mycket anlitaad kvacksalvare. Men för det mesta ordinerade han kniven. Han var även väderleksspåman m.m. Ännu minns jag, då han sysslade med tillverkning av s.k. 'kålafat'. När han schaktade, hade han ett spett, som var 4-5 ggr. så stort som de vanliga. Då något kreatur blivit sjukt i bygden, brukade Stålbergs Jan hämtas, fastän hans kunskaper voro ytterst minimala. Om någon fick tandvärk, var det det att gå till Stålbergs Jan, för att han skulle få läsa bort värken. Han botade även värk på det sättet, att han med en

Jon tager
höbyr på huvudet och
en flicka
på vardera
armen som
kraftprov.

läsa bort
sjukdom

4738

hästskosöm pelade i den sjuka tanden, tills det blödde, och sedan slog han in detta i ett träd. I Opparyd Nedregård fälldes för några år sedan en ek, i vilken Jan `satt in mycken tandvärk`. Då något kreatur dött, brukade Jan få köttet, och någon gång hände det, att han grävde upp `ildöingar` med hull och hår, sedan de en tid legat i jorden, och åt upp deras kött, och ingen kan påstå, att han mådde illa av det, efter hans utseende att döma. I den ena ändan av sin lilla stuga hade han en kätte för grisar. En gång hade han fått en sur häst, som han kokte tillsammans med mossor och hästgödsel och fodrade sina två grisar med som voro i den ena ändan av stugan. I den andra ändan satt hans hustru och spann, och hans sinnesslöa dotter satt i sängen och snusade. En gång, då han tjänade i Nedregård, hade han fått hosta. Hansvälde då en groda och botade sig därmed, som han trodde. Han gav även kreatur grodor för hosta. --- Jan var ytterst godmodig, gladlynt, språksam och sällskaplig. Han var därjämte en riktig storljugare. Då

Skriv endast på denna sida!

56

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

140.

Jan gräver
upp
ildöingar
för att äta.

han var vid 87-års ålder, tog hans dotter, som bodde i Finna-
näs, sin far och syster till sig. Och hos denna dotter fram-
levde han sin återstående livstid. Den menlösa dottern dog vid
72 års ålder, och den gamle fadern överlevde henne ett år. Han
dog på hösten 1913 i den höga åldern av , om jag inte miss-
minner mig, 94 år, 4 månader och 24 dagar. Han hade då i mer
än två år varit församlingens äldste medlem.

Insändarens anmärkningar: Petter Lensson, Hejda-Lusse,
född 1816 död 1892. - Annika Samuelsson född 1817 död 1897. -
Eskil Larsson, Grönhult, född 3/7 1775 död 13/3 1868. ---
Eskil brukade uttala en önskan om att få leva så länge, så han
fick se, vad det skulle bli av Jon Nilssons, bonden på går-
den, många vackra flickor. Och denna önskan gick i uppfyllelse.
Han blev nära 93 år gammal. --- Det berättas, att Eskil hade
ett stekjärn, som inte varit tvättat på många år, oaktat han
dagligen använde det att steka fläsk på. --- Jan tog blodiglar
i den närbelägna sjön och sålde. -----